

УДК 808.26. – 08+882.6 – 1-08 (075.8)

Песня Рэчыцы і Мазыра

I. А. БАРОЎСКАЯ

Песня, як адбітак душы чалавека, заўсёды будзе побач і ў радасці і ў смутку. Калі мы звярнуліся да больш дэталёвага аналізу літаратурна-песеннага жыцця Рэчыцкага і Мазырскага рэгіёнаў, былі прыемна ўзрадаваны шырокім спектрам ахопу жыццёвых пытанняў, што хвалююць, радуюць мясцовых жыхароў. У артыкуле немагчыма ахапіць увесь спектр прафесійнай песні акрэсленых рэгіёнаў, таму для даследавання абраны пэўны пласт тэкстаў, прысвечаных Рэчыцы і дзіцячыя песні, створаныя мазырскім кампазітарам Алесем Аўсіюком.

Мэтай нашага артыкула выступае даследаванне і вызначэнне спецыфікі моўных сродкаў у залежнасці ад тэматычнай разнастайнасці твораў песеннай лірыкі Рэчыцкага і Мазырскага рэгіёнаў.

Вельмі пашырана сярод даследуемых песень тэма мірнага, шчаслівага жыцця, светлых, сонечных дзён. Усёй гэтай чысціні і спакою на роднай зямлі мы ўдзячны пераможцам Вялікай Айчыннай, нашым ветэранам: “Ветераны” (сл. П. Алфімцава, муз. В. Мельнікава):

*На могилку к друзьям ветераны пришли,
И головы низко склонились.
Сердца скорби слова, как огнём, обожгли
И невольно глаза прослезились.*

Безумоўна, памяць жыве і ў сэрцах ветэранаў, і ў сэрцах больш маладых пакаленняў, якія выказваюць даніну павагі, пашаны і ўдзячнасці салдатам той страшэннай вайны: “В День Победы” (словы і музыка В.Базіна):

*Позабыть великий подвиг
Человеку непристойно,
Ну, а те, кто позабудет,
Ратной славы не достойны.*

Але ж забыць гэта немагчыма, тым больш на нашай шматпакутнай Беларусі, дзе кожная сям’я з горыччу ўспамінае тыя страшэнныя часы. І поўнасьцю згаджаешся з аўтарам, які ў апошнім радку кажа:

*Победители уходят,
А Победа остаётся, а Победа остаётся
На все времена.*

Аптымістычна гучаць радкі песеннага твора Васіля Базіна “Что грустит, ветеран?”. Смутак у вачах ветэранаў, боль у ранах цялесных і душэўных:

*Вспомнил, небось, ветеран,
Как вражью силу крушил,
А сколько копал ты могил, солдат,
И всё-таки победил!*

Аўтар адганяе сум, адчай. У радках назіраецца паўтор разнастайных звароткаў (солдат, ветеран), якія ствараюць пэўную атмасферу. Успаміны былі і будуць, таму што гэта загубленая маладосць, цяжар душы, сябры, якія засталіся вечно маладзья. Але жыццё працягваецца. Ветэраны патрэбны сёння сваім сем’ям, малодшым пакаленням:

*Брось, не грусти, ветеран,
Сердцем и впредь не старей!
Жизнь на земле
Обогрей, солдат
Теплой улыбкой своей.*

“Песня о Речице” А. Жалезнякава (муз. В. Мельнікава) насычана ўспамінамі аб берагах юнацтва, аб старым парку над Дняпром і ціхім горадзе Рэчыца. Менавіта тут лірычны герой сустрэў сваё шчаслівае каханне, якое сагравае яго ўсё жыццё. Пры дапамозе вобразнага паралелізму аўтар стварае вобраз ракі, як плыні мінулых гадоў:

*Течёт, течёт река неторопливая.
Шумит волна, бегут, бегут мои года.*

Гады бягуць, але немагчыма забыць ні стары парк, ні юнацтва, а родны, любімы горад Рэчыца *в сердце остаётся навсегда*:

*Когда придёшь на берег юности,
На берег тот, где мы родились и живём,
Вернешься в прошлое, случайно вспомнится
Наш старый парк и звуки вальса над Днепром.
И тихий город мой, наш город Речица,
Засветится загадочным огнём.*

Пакінуў сэрца ў Рэчыцы і Л.Я. Фрэнкель-Майзлік, пра што сведчыць яго “Песня пра Рэчыцу”:

*Куды б жыццё ні кінула,
Мы сэрцам вернемся сюды,
Бо сэрца тут пакінулі.*

Сады, суквецці, саловак, каханне, добрае, ішчасце, -- якія простыя, лёгкія, напоўненыя светам і чысцінёй, словы! Цвітуць сады, духмяны пах залівае Дняпроўе, мацнее каханне, спяваюць салоўкі, шчасліва жывуць людзі. Гады бягуць-знікаюць, *цвітуць у Рэчыцы сады, бушуюць снежнай замяццю*, і памяць застаецца светлай, як квецень Рэчыцкіх садоў.

Пра каханне, якое “*манит, зовёт Всех, кому по двадцать лет*”, распавядае ў песенным творы “Речицкая юность” А. Караленка, член Саюза пісьменнікаў Беларусі: *Повстречались мы с тобой В милой Речице родной*. Дняпро, шаўковыя травы, прызнанні ў каханні пад срэбраным месяцам, -- усё насычана подыхам гэтага пачуцця. Рэчыца дапамагла сустрэцца, звязала сэрцы, паяднала каханнем. Паэт выкарыстоўвае для большай вобразнасці метафару поруч з параўнаннем: *И в сердцах у нас любовь Расцветает, как весна*.

«Рэчыцкі вальс» на словы Алены Цэйка і музыку Валерыя Мельнікава прысвечаны гадам Вялікай Айчыннай вайны:

*Рэчыцкі вальс – лістапад сорак трэцяга года...
Рэчыцкі вальс – гэта стан апаленай зямлі...*

Паўтор *ціха падае лісце На шэры граніт абеліскаў. Кружыцца ў восеньскім вальсе...* на пачатку кожнага куплета засяроджвае ўвагу на падзеях страшэннай вайны, стварае атмасферу трагізму. У гэтым творы Дняпро паўстае ўжо *сівым*, сталым, на якога абрушыліся страшэнныя выпрабаванні, *дзе выюць надрыўна гарматы, ... Ідуць у атаку салдаты*:

*Каб вызваліць горад ад катаў...
За горад на сівым Дняпры.*

Не забываецца і сэння ў ветэранаў дарога ў Рэчыцкі парк “Перамога”, дзе знаходзіцца мемарыял і *Агонь пахаваных сардэц*.

*Рэчыцкі вальс –
Вас вініуе ўсіх з перамогай.*

*Рэчыцкі вальс –
На малым прыпынку вайны.*

Цягне сэрца ў Рэчыцу і Уладзіміра Стрыжака (аўтара слоў і музыкі песні “Рэчыца”), у горад, для якога паэт падбірае немалую колькасць эпітэтаў “*скромный, любимый, милый, славный*” для паказу шырыні душэўнай і сардэчнай прыязні для роднага месца, якое назаўсёды стала лёсам для многіх людзей. Жыхары Рэчыцы ганарацца сваёй гісторыяй, цішынёй, спакоем і прыгажосцю плошчаў і алей, а ў нябёсах “*над Успенским собором Стая сизых летит голубей*”:

*Часто люди, как голуби эти,
Непокорны ветрам и судьбе.*

*Повзрослевшими мы – твои дети –
Возвращаемся, город, к тебе.*

Гонар Рэчыцкай зямлі – выдатнік народнай адукацыі, аўтар, кампазітар многіх песень – Вольга Уладзіміраўна Волах. Газета “Дняпровец” неаднаразова прысвячала свае старонкі гэтай таленавітай жанчыне. Яна – аўтар музыкі, слоў, музычнага метадычнага матэрыялу, сцэнарыяў да святаў.

Лёс аднойчы падараваў Вользе Ўладзіміраўне выпадковую сустрэчу з прафесійным музыкантам, які запрасіў яе вучыцца ў Маскву. Там, халонымі вечарамі думкамі вярталася ў Рэчыцу, на родную вуліцу, у родную хату і нараджаліся песні:

*Музыку о Речице я ещё сложду,
О любимом городе сказку расскажу. («Лирическая о Речице»):
Родины красивей на свете не найти!
Города теплее не встретишь на пути!
Маленькая Речица, уголок родной,
Пусть поют весенние птицы над тобой!*

Так і адбылося. Яна стала самадзейным кампазітарам і кіравала вакальна-харэаграфічным ансамблем “Сонейка”. В. Волах прысвяціла сябе дзіцячаму калектыву. Выйшла ўжо тры зборнікі песень для дзяцей. Яна – кампазітар песень, якія тлумачаць:

*Бацькаўшчына – гэта дзень твой новы,
Гэта словы нашай роднай мовы. (“Бацькаўшчына”, сл. А. Касцецкага),
вучаць ганарыцца сваёй сям’ёй, берагчы сваю матулю і блізкіх:
Самый лучший в мире дом,
Дом, в котором мы живём:
Папа, мама и бабуся,
Я и наша кошка Муся. («Дом, в котором мы живём», сл. А. Чарных);
Смело и прямо на свете живите,
Будьте честней и добрей.
Люди, прошу вас, от бед берегите
Сердце своих матерей. («Песня о матери», сл. Б.Кашыргава),
прывучаюць да акуратнасці:
Быть почище один старается,
В каждой луже другой купается.
Есть чистые, опрятные,
А есть неаккуратные, --
Разные бывают поросята. (“Про поросят”, сл. Д. Самойлава),
расказваюць пра родныя песні, танцы:
Слышишь песню у ручья?
-- Это наша Родина. («О Родине», сл. М. Пляцкоўскага);
Слова мудрага мы цураемся
І духоўна ўсе абядняемся.
Нельга жыць-пражыць без прыгожага,
Без цудоўнага і харошага. (“Песня родная”, сл. А. Дзеружынскага),
Вось якая полька наша –
Руки, ноги, сэрца скача!
Вось дык полька-трапятуха –
Полька-весьлуха! (“Полька-трапятуха”, сл. Л. Кебіч).*

І заўсёды ў гэтым шчырым сэрцы жыве любоў да Радзімы, да роднага горада, які сагравае сваёй прыгажосцю, веснім сонейкам:

*Родины красивей на свете не найти!
Города теплее не встретишь на пути!
Маленькая Речица, уголок родной,
Пусть поют весенние птицы над тобой!*

Прыцягвала дзіцячая песня і вядомага кампазітара Алеся Аўсіюка, які жыў у Мазыры. Дзяцей і песню ён ставіў побач і адзначаў іх непарыўную сувязь. Дзеці заўсёды спяваюць, яны ставяць сябе на месцы герояў і пераносяцца ў фантастычныя вымярэнні або на іншыя планеты або проста спяваюць аб тым, што бачаць. Гэта стан іх яшчэ бестурботнай душы. Аднак дзіцячая песня, нягледзячы на свае малыя памеры, адносна прастату будовы, адлюстроўвае агульначалавечыя каштоўнасці, маральна-этычныя праблемы. Яркія, лёгкія музычна-паэтычныя вобразы дапамагаюць дзецям асэнсоўваць сур'ёзныя, агульначалавечыя каштоўнасці. І роля дарослых паэтаў і кампазітараў невымерна вялікая і важная: накіраваць дзіцячае чыстае светаўспрыманне на прыгожае і добрае. Розныя па характары і жанравай прыналежнасці дзіцячыя песні склалі зборнік А.М.Аўсіюка і В.Р.Сярэбранікава “Песні для дзяцей”. Калі ж гаварыць пра галоўную тэму гэтага зборніка, то можна сказаць, што кніга пра дзяцей і для дзяцей. І яны з радасцю будуць спяваць пра свае дзіцячыя трывогі і засмучэнні, радасці і адкрысці, пра сонейка і дожджык, птушак і звяроў, – адным словам, пра тую планету Зямля, на якой яны жывуць.

Першая песня, якая стала своеасаблівым эпіграфам да зборніка, музычнай прадмовай, – «Розныя дзеці» А.Вольскага. І паэт, і кампазітар Алесь Аўсіюк улаўляюць планету Зямля, – унікальнага месца блізкага і, магчыма, далёкага касмічнага асяроддзя. На гэтай Планеце жывуць вялікія і малыя народы, са сваёй культурай і традыцыяй, са сваімі песнямі і марамі:

Розныя дзеці жывуць на планеце—

Белыя, жоўтыя, чорныя дзеці.

Розныя дзеці – аднолькавы смех.

Смех у хвіліны забаў і уцех. [1, с. 3]

«Стылістычны эфект мастацкай метаніміі дасягаецца дзякуючы таму, што ў пэўным кантэксце слова ўказвае не толькі на той прадмет, пра які ідзе размова, але і на яго прымету» [1, с. 158]. Метанімічны перанос колеру перадае дзяцей розных нацыянальнасцей рознага тыпу скуры, а антанімічныя лексемы *розныя-аднолькавы* падкрэсліваюць, што аб'ядноўвае ўсіх добры смех.

І ў кожнага народа адзіная мара – жаданне шчасця сваім дзецям, хоць і розныя яны па знешнасці, па колеры вачэй, які паэт перадае з дапамогай вобразных параўнанняў:

Розныя дзеці – розныя вочы.

Вочы – як неба. Вочы – як ночы.

Вочы, што мора ўвабралі глыбіні,

Вочы – пад колер бязводнай пустыні. [1, с. 3]

Калі ж гаварыць пра характар песні, то ён светлы і радасны, узнёслы і спакойны, і ў той жа час з інтанацыяй падсвядомай трывогі, нават небяспекі. Вочы – гэта паказчык стану душы. Колер можа быць розны, а слёзы адзіныя. Што зрабіць дарослым, каб слёзы былі заўсёды слязамі шчасця?

Розныя вочы – адзіныя слёзы.

Слёзы ў хвіліны бяды ці пагрозы.

Вось бы зрабіць, каб у розных дзяцей

Радасць гасціла даўжэй і часцей. [1, с. 3]

Словы песні «Мрой белых туманаў» напісала мазыранка Н.Аксёнчык. Нараджаецца нейкая ўзнёсласць, мройна-фантастычнае бачанне малочных туманоў, – і тады ўжо выплывае перад вачамі цэлая плеяда дзівосных вобразаў, фантастычна-казачных герояў:

Над зарой ліловым вадаспадам

Пралілося неба на траву.

І рака замроілася садам,

Лёгенька ўздыхнуўшы на плыву. [1, с. 6]

Ўзнёслая зачараванасць, праява чысціні і непасрэднасці пачуццяў, думак, перажыванняў перадаецца праз метафарызацыю кантэксту. Як і большасць тропаў, кожную метафару стварае і вызначае кантэкст. Але гэтая залежнасць двухбаковая: метафара – не толькі вынік мастацкага засваення свету, яна не толькі замацоўвае ў моўным выяўленні знойдзенае

паэтам падабенства або аналогію паміж адметнымі фактамі і рэаліямі акаляючага свету, але і сама фарміруе і болей шырокі паэтычны кантэкст ў межах песеннага твора. «У метафары закладзена моц, якая разбурае межы немагчымага, здольная прыблізіць далёкае і ўзвысіць звычайнае» [2, с. 53]. Стрыманасць і лагоднасць мелодыі суадносна з паэтычнай мелодыкай радка захоплівае, зачароўвае, узвышае і ачышчае, засцерагае ад шэрых думак:

*Ой, туманы, белыя туманы –
Мары-мроі золкавай зямлі..
Быццам дух, нябёсамі абраны,
Коні над вадою паплылі.* [1, с. 6]

Тэматыка песень блізкая светаўспрымання дзяцей. Шмат песень пра прыроду: пра розныя поры года, розныя месяцы, прыродныя з’явы:

*У верасні,
У верасні
Зрабіўся дзень малы.
Развітваюцца
У верасні
З бусянкамі буслы* (А.Вольскі. У верасні) [1, с. 8]

Песня прыцягвае сваёй прастатой аповеду ляснога жыцця. Характар дзіцячай песні патрабуе ўжывання памяншальна-ласкавых форм тыпу *вавёрачка, вожык*. Як і ў песні “Зіма” (Л.Гільковай):

*Сердце щедро веселится –
Это зимушка-зима!..
До чего ж я эту пору,
Зиму-матушку люблю!* [1, с. 10]

Паэтычныя вобразы песеннай лірыкі вызначаюцца яскравай метафарызацыяй. Метафара ўзбагачае вобраз першароднасцю бачання свету, спрыяе стварэнню выключна ўзнёслага светаўспрымання. Напеўнасць лірыкі, так неабходная для стварэння песні, залежыць не толькі ад ужывання пэўных прыёмаў, але і ад сэнсу, ад эмацыянальнай афарбоўкі твора:

*А травы пахнуць кветкамі,
Кветкі пахнуць зорамі,
Зоры над палеткамі –
Лесам і азёрамі* (П.Глебка. На пачатку лета) [1, с. 11]

Эмацыянальны настрой песні “Добрай раніцы” (Л.Пранчака) перадаецца праз адпаведную музыку незвычайных вобразаў:

*Звініць узлесак росамі,
Звініць, пераліваецца,
Світанне стогалосае
Спявае:
Добрай раніцы!* [1, с. 13]

Шырока распаўсюджана ў песнях разнавіднасць метафары – адухаўленне (перанясенне ўласцівасцей жывых істот на прадмет, абстрактныя паняцці, з’явы прыроды) і персаніфікацыя (наданне чалавечых уласцівасцей рэчам, прадметам, з’явам прыроды). Гэта вельмі важны прыём менавіта ў дзіцячай песнятворчасці:

*На нябачным
Дождж
Кані
Прыскакаў з далечыні,
Пераскочыў
Цераз плот
І пабег
У агарод* (У.Карызна. Дождж) [1, с. 15]

І далей у песні дзеці сочаць за паводзінамі дожджыка-гарэзы, які *паляцеў, напалохаў, завярнуў пашаптаць, схавайся*. Дынамічнасць дзеяння перадаецца і кампазітару, які стварыў песню ў рашучым характары.

Адухаўляюцца таксама вецер, птушкі:

*В лугах смеётся ветер,
Хлопочут птицы в рощах
И горлышки полощут*

В малиновой рассвете (У.Сцяпанаў. Давайце верить в чудо) [1, с. 12]

Любімымі песнямі выступаюць песні пра маці. Яны заўсёды цёплыя, ласкавыя, як тыя словы, што нападваюць іх радкі: *зараначка, лепшая, сонца, жаўранак, радасць, мама:*

*З ёй веселейшыя песні,
Радасць мілей
Удвая!*

Самая, самая лепшая ў свеце

Мама мая (У.Карызна. Самая лепшая) [1, с. 4]

Сам кампазітар вызначае характар песні “умерана, ласкава”. Паэтычны настрой ствараецца паўтарамі і памяншальна-ласкавымі формамі:

*Цеплыней атуліць
Сонейка зямлю,
Мілая матуля,
Я цябе люблю.
Мне з табой утульна*

І спяваю я:

Мамачка, матуля,

Любая мая (Л.Пранчак. Мілая матуля) [1, с. 11]

Тыя ж добрыя традыцыі працягвае і зборнік – «Песні для дзяцей» А.Аўсіюк, 2002 год. Зборнік складаюць песні, напісаныя на вершы беларускіх паэтаў – «Добрай раніцы!», «Мілая матуля», «Гыля, гусі!» Л.Пранчака, «Вярбінка», «Спрэчка» М.Чарняўскага, «Фантазёр» Н.Галіноўскай, «Велікоднае яечка» М.Маляўкі. Тэматыка іх, як і ў папярэднім зборніку, вельмі блізкая жыццёваму і вобразнаму светаадчуванню і светаўспрымання дзяцей. А цеснае спалучэнне таленавітых паэтычных слоў і паэтычнай музыкі надаюць песням яркі і выразны характар, кранаюць сваёй непасрэднасцю і замілаванасцю.

*Расказваюць мне хвалі
Пад беражком высокім
Пра лугавыя далі
За борам за далёкім.*

Туды не загляну я,

Туды не забягу я.

Таму ж красу зямную

Пабачыць не магу я (М.Чарняўскі. Вярбінка) [2, с. 2]

Верыцца, што ўсё створанае з радасцю прымуць дзеці, і музыка светлымі промнікамі ўвальнецца ў іх дзіцячыя сэрцы. Так, песні Рэчыцы і Мазыра – яскравая з’ява ў нашай культуры. Чароўная музыка разглядаемых песень – сапраўдны скарб нашых рэгіёнаў. Сабраны матэрыял выявіў вялікую колькасць песень лірычных пра родны горад, пра прыроду, калгас, вёску. Створаны песні пра маці, нафтавікоў, выратавальнікаў. Канешне ж, спяваюць песні пра ветэранаў, пра незагойныя раны Вялікай Айчыннай вайны. Прастатой выкладу, чысцінэй, любоўю да Радзімы свеціцца вялікі пласт дзіцячых песень. У творах назіраюцца розныя моўна-выяўленчыя сродкі (выкарыстанне пэўных лексем, параўнанняў, метафар, адухаўлення і інш.), што скіраваны на стварэнне яскравых вобразаў і раскрыццё шматлікіх тэм.

Abstract. Belarusian professional songs of Rechitsa and Mozir are studied in the paper. It analyses the songs by the authors born in the areas, considers their thematic variety and the use of vivid linguistic means.

Літаратура

1. Скороходько, Э. Ф. О семантической природе некоторых видов образного словоупотребления. / Вопросы стилистики / под ред А.М. Лукьяненко. / Э. Ф. Скороходько – Вып. 1. : Саратов : Из-во Саратовского ун-та, 1962. – 280 с.
2. Вовк, В. Н. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации. / В. Н. Вовк. – Киев : АН Украинской ССР : Наукова думка, 1986. – 143 с.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Аўсіюк, А. М., Сярэбранікаў, В. Р. Песні для дзяцей / Зборнік песень – Мазыр, 2001.
  2. Аўсіюк, А. М. Песні для дзяцей / Зборнік песень – Мазыр, 2002.
- А таксама тэксты песень, надрукаваныя ў сродках масавай інфармацыі.

Гомельскі дзяржаўны
універсітэт ім. Ф. Скарыны

Поступило 15.07.09

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ